

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Ingrid Kääramees

LIBERAALNE RAHVUSLUS JA HETEROGEENSED ÜHISKONNAD:
DAVID MILLERI JA CHAIM GANSI TEOORIAE VÕRDLUS

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Eva Piirimäe, PhD

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....

Ingrid Kääramees

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Rahvosluse kontseptualiseerimine: erinevad käsitlused	5
2. David Milleri ja Chaim Gansi käsitlused.....	9
2.1 David Miller ja ühtsed rahvused.....	9
2.2 Chaim Gans ja kultuurigruppide olulisus	13
3. Kriitika	15
3.1 Stabiilsete kogukondade loomine ja püsimine: olematu rahvuse argument.....	15
3.2 Demokraatia toimimine: territoriaalsed riigid ja piireületavad lojaalsused	21
Kokkuvõte	28
Kasutatud kirjandus.....	30
Summary	33

Sissejuhatus

Vastupidiselt mitmetele ootustele, ei ole rahvused ja nende olulisus kuhugi kadunud. Isegi suhteliselt stabiilses Euroopas jätkuvad arutelud immigratsiooniga seotud probleemide üle ning oleme tunnistanud näiteks Kataloonia ja Šotimaa iseseisvuspüüdlustele. Küsimus, kuidas saavutada liberaalsete poliitiliste kogukondade areng, tagades samal ajal ka rahvuskultuuride säilimine ning vähemuste õiguste kaitse, on jätkuvalt väga aktuaalne.

Kuigi tihti kasutatakse riikide iseloomustamisel rahvusriigi mõistet, ei ole enamik tänapäeva riike ometigi etniliselt või rahvuslikult homogeenised. Sealjuures tuleks eristada kahte erinevat vähemusgruppi: ühelt poolt immigrante, kes asuvad tavaliselt hajali riigi territooriumil, ja teisalt, teatud piirkondadesse koondunud rahvusvähemusi, kes peavad osakest riigist oma ajalooliseks kodumaaks. Nii võib näiteks Suurbritannias eristada inglasi kui enamusrahvust, rahvusvähemusi: waleslasi, šotlasi, põhjaiirlasi; ning riiki hiljem saabunud immigrante. Kuidas aga võiks selline mitmekesisus väljenduda riigi poliitilistes institutsioonides? Mil viisil saaksime me tagada rahvuskultuuride säilimise ja poliitkogukondade toimimise? Kuidas võiksid rahvuslus ja riiklus üksteist toetada?

Käesolev töö võrdleb kahe teoretiku: Chaim Gansi ja David Milleri lähenemisi neile küsimustele. Mõlemad autorid on seisukohal, et rahvuslust ei tasuks näha kui mööduvat ning vaid ksenofoobsete ja mitteliberaalsete väärtustega seondatavat nähtust. Nad tõdevad, et rahvuskultuurid mängivad inimeste elus jätkuvalt suurt rolli ning leiavad, et kultuuride säilitamine ning edendamine võib toimuda ka liberaalsete väärtustega kooskõlas. Kui Chaim Gans lähtub arusaamast, et rahvusgrupid on ennekõike kultuuriliselt eristuvad rühmad, siis David Miller paneb enam rõhku rahvusluse poliitilisele mõõtmele. Valitud autorite lähtepunkti ning ka konkreetsete pakutud lahenduste erisus annab hea võimaluse analüüsida ühelt poolt rahvuslust kui mõistet, teisalt aga küsida, kuidas aitaks kummagi autori lähenemine kaasa selliste stabiilsete ja demokraatlike poliitkogukondade loomisele ja püsimisele, mis tagaksid ka rahvuskultuuride arengu ja säilimise. Kitsamalt keskendutakse töös kahele aspektile: kuidas suudab kummagi teoretiku lähenemine tagada rahvusvahelist ja siseriiklikku

stabiilsust ning kuidas võiksid need mõjutada demokraatia toimimist rahvuslikult ja etnilistelt mitmekesistes riikides.

Töö esimene osa annab ülevaate mõnest olulisemast aspektist rahvuslusest kui mõistest, rääkimisel. Teises ja kolmandas osas keskendutakse Chaim Gansi ja David Milleri teooriatele. Esmalt analüüsitakse lühidalt nende mudeleid ja võimalikke rakendusi, seejärel tuuakse välja konkreetne kriitika ning uuritakse, mis on nende lähenemiste eelisteks ning puudusteks. Töö põhineb David Milleri teosel „On Nationality“ (2000) ja kogumikul “Citizenship and National Identity” (1999) ning Chaim Gansi teosel „Limits of Nationalism“ (2003). Töö analüüsiosas toetutakse Margaret Canovani teosele „Nationhood and Political Theory” (1999), kuid ka teiste autorite teoreetilistele ja empiiristele töödele.

1. Rahvusluse kontseptualiseerimine: erinevad käsitlused

Rahvusluse analüüsimisel on tihti üheks suurimaks probleemiks peetud raskusi mõistete selgitamisel. Kas rahvus on tingimata poliitiline mõiste? Kas rahvuskuuluvuse otsustab inimese enda tahe või teiste tunnustus? Kas rahvuskuuluvust saab valida või tegemist on millegagi, mis on meile ette antud? Kas etnilise kuuluvuse määravad hoiakud või on vajalik ka mõne (välise) ühise tunnuse olemasolu? Väga erinevad lähtekohad neile küsimustele vastamisel muudavad problemaatiliseks ka ühe või teise teoretiku töö võrdlemise.

Käesolevas töös on ehk olulisimaks küsimuseks, kuidas ja millena tuleks vaadelda rahvusi. Selle mõiste ambivalentsus selgub aga kohe, kui me vaatleme lähemalt kõiki erinevaid viise, kuidas rahvust on aegade jooksul nähtud (Canovan 1998: 50-64):

- a) kui riike
- b) kui kultuurilisi kogukondi
- c) kui üksikindiviidide subjektiivseid identiteete
- d) kui etnilisi gruppe
- e) kui kogukondi, mis on moderniseerumise tulemuseks.

Valides siit loetelust ühe või teise variandi, otsustame ka automaatselt, kas näeme rahvuseid kui pigem kultuurilisi või poliitilisi kogukondi (a-b), kui grupikuuluvust või üksikisiku identiteeti (c-d), kui midagi instrumentaalset ja ainuomast meie ajajärgule või ajas püsivat ning universaalset (e). Meie ülesande jaoks on olulisemad just kaks esimest küsimust. Neist teisele püüan praegu lühidalt ennatlikult mõned vastused anda ja esimest analüüsib peatüki teine pool.

Mis on rahvusidentiteet ja kuidas saavad inimesed ühe või teise grupi liikmeks? Kas liikmelisus on enda või teiste otsus? Kas rahvusidentiteet on kaasa antud või saab seda valida? Yael Tamir, üks liberaalse rahvusluse teoretikuist, toob välja neli erinevat mudelit kirjeldamaks indiviidi kuulumist rahvusgruppi. (Tamir 1993: 20-21) Ühes otsas seisab arusaam, et rahvusidentiteedid on täiesti ettemääratud, sõltumatud inimese valikuist, teises otsas aga lähtekoht, et rahvskuuluvus on täiesti üksikisiku iseseisev valik, mis ei sõltu tema päritolust, sotsialiseerumisprotsessist, ega ka rahvusgruppi liikmete tunnustusest. (samas) Seega on üheks äärmuseks lähenemine, et inimene „elab, sünnib ja sureb“ ühe või teise rahvuse esindajana, teiseks aga, et olenemata sellest, mis rahvusgruppi liikmete peres ollakse sündinud, mis keelt räägitakse, milline on inimese usk ja koolist-kodust kaasa saadud väärtused, on nii rahvusgrupp kui ka selle identiteedi iseloom täiesti isiku enda valida.

Käesolevas töös lähtutakse arusaamast, et pigem jääb rahvskuuluvus kuhugi kahe äärmuse vahele. Kindlasti tuleks rahvusgruppi eristada mistahes rühmast, millesse kuulumine on puhtalt vabatahtlik, kuna rahvusega liitumine nõuab teatud aega, teatud kombestiku, võib olla ka keele ja kultuuri ülevõtmist, ning seetõttu ei ole ehk tõeline assimilatsioon täiskasvanud inimese puhul võimalikki. Teisalt on pidevas muutumises nii rahvusidentiteet ise kui ka see, kuidas seda mõistetakse. Riigid, rahvad ja kodanikud ei ole monoliitsed ajas, ja nii ei ole seda ka nende identiteet. Järgides Ernst Renani (1939) analüüsi, tunnistavad mitmed autorid, et rahvuskultuur ja kombestik luuakse „igapäevaselt“ uuesti selle erinevate avalduste kaudu. Sealjuures on oluline märkida, et see „taasloomise protsess“ on erinevate tõlgenduste aluseks ning tihtipeale ka poliitilisse heitlusesse kistud protsess.

Grupikuuluvuse määrab tihti aga see, mis on „väljaspool“ gruppi. Ehkki isiku maitseid ja arusaamad võivad teda tugevasti eristada teistest tema rühmakaaslastest, esinevad tal mingid teatud omadused (olgu need siis väärtused, usk vmt), mis siiski teda teiste rühma

liikmetega ühendavad ja teistest eristavad. (Miller 1999: 174) Taolised eristuvad omadused ei ole aga igapäevaselt tingimata nähtavad ja erinevad identiteedid ei pruugi olla üksteist välistavad. Nii ei pruugi näiteks islamiusulise vähemusgrupi esindaja Ühendkuningriigis tavapäraselt kuidagi eristuda teistest riigikodanikest, kui just ei võeta vastu mõnda seadust, mis just tema rahvus- või usukuuluvusega inimeste vabadusi piiravad. (sammas: 122)

Mis täpselt eristab ühte rahvusgruppi teisest võib olla aga ajalooliste sündmuste, traditsioonide või ka suuresti poliitilise manipulatsiooni tulemus. „Heaks“ näiteks on siinkohal Montenegro, mis on tänu läbipõimunud ajaloole kultuuriliselt, religioosselt ning keeleliselt suuresti sarnane Serbiaga. Iseseisvuspüüdluste toetuseks ning võimu tugevdamiseks on riigi poliitikud aga üritanud võimalikult suurendada ja rõhutada erinevusi kahes kultuuris. Sellise taktikalise tegevuse üheks alustalaks on olnud arusaam justkui Montenegro identiteet oleks Serbia poolt ohustatud ning seda suudaks kaitsta vaid omariiklus. (Cross et al 2005) Selline rõhumine erisusele tõmbab selgelt piiri „meie“ ja „nende“ vahele - esitades end kindla grupi ainuõige esindaja ja kaitsjana võib rahvuslus toimida automaatse legitimatsiooni allikana. Margaret Canovan (1998: 72-75) nimetab seetõttu rahvuslust „patareiks“: poliitilise võimu varuks, mis võimaldab kiiresti mobiliseerida poolehoidu.

Eelnev näide Montenegrost oli tugevalt lähtuv arusaamast, et poliitiline võim esindab teatud rahvusgruppi, et keeleline, kultuuriline erisus loob aluse eristuva poliitilise kogukonna loomiseks. Samas on aga näiteid mitmetest riikidest, kus mitu erineva kultuuri ja rahvusega gruppi on koondunud ühe riigi „alla“ ja moodustavad ühise poliitilise kogukonna. Millised on üldse need omadused, mis võiksid rahvusgruppe eristada? Kas need peaksid kindlasti olema kultuurilised omadused või võiksid need olla ka mõned väärtused: nagu tolerants või sallivus? Kas me peaksime rahvuslust siduma kultuuriga (nagu seda tehakse valdavalt Eestis) või võib rahvus olla seotud ka ennekõike mingi teatud poliitilise kogukonnaga? Nagu Margaret Canovan (1998: 69) väga veenvalt argumenteerib on rahvuslusel ju omapärane võime olla seotud poliitilise võimuga, kuid samas ka luua teatud kogukonnatunde. Euroopa rahvuste arenguga on välja kujunenud kaks eristuvat viisi, kuidas rahvuslust, rahva ja riigi ning suvreäänsuse suhet näha.

Ajalooliselt on Prantsusmaal ja Inglismaal rahvuseid seostatud poliitilise kogukonnaga, mille moodustavad teatud piirkonnas elavad inimesed. Ühine rahvustunne oli sealjuures seotud teatud koostöö ja -tegevusega, keskseteks mõisteteks poliitiline kogukond, institutsioonid ja suveräänsus. Rahvusgrupi eristuva näo väljakujunemise taga nähti riigi pikaajalise tegevuse tagajärgi. (Piirimäe 2009: 13-16) Väikesteks riikideks killistunud Saksamaal lähtus rahvusmõiste aga pigem kultuurilistest tunnustest. Vastandades end kohati sõjakale Briti ja Prantsuse rahvusmõistele, toetuti seal, eesotsas Johann Gottfried Herderiga, arusaamale, et tõeliselt õiglast ja rahvalikku poliitikat saab luua vaid poliitilises kogukonnas, mis on kultuuriliselt, keeleliselt ning päritolult homogeenne rahva esinduseks. (samas: 16-19) Seega vastupidiselt Prantsusmaal välja kujunenud rahvusmõttele ei loonud poliitilist kogukonda mitte riik ja selle toimine vaid see oli kindlast etnilisest kogukonnast lähtuv mõiste.

Hilisemates aruteludes ja eristustes (Hans Kohn, Anthony Smith, Ernst Gellner) on just viimane ehk kultuurirahvuslus saanud külge kuvandi kui ebaliberaalne ning ebaratsionaalsest „sugulusest“ lähtuv ksenofoobne mõiste, samas kui Prantsusmaaga seondatud kodanikurahvuslust on hakatud nägema kui enam liberaalsete printsiipidega seotavat ja ratsionaalset arusaama. (Miller 1999: 8-9) Sellisest eelarvamusest on aga püüdnud kaugeneda mitmed praegused rahvustest kõnelejad, kuna, nagu eelmises arutelus märkisime, rahvuslus on ambivalentsem mõiste, kui seda lubab kirjeldada eeltoodud must-valge eristus.

Jürgen Habermasi (vt.nt. Habermas (1998) eeskujul on asutud käsitlema võimalust, et poliitkogukonnad võiksid põhineda vaid teatud ühistel väärtusarusaamadel. Arutelu ennekõike Saksa ja USA rahvusluse üle on pannud teoreetikud aga tõdema, et ka näiliselt vaid liberaalsetel printsiipidel püsiv rahvuslus omab teatud kultuurilisi omadusi. Näiteks on USA puhul suur tähtsus küll riigisümboolikal ja põhiseadusel, samas ei tähenda see, et ameerika identiteet ei oleks siiski suuresti angloameerika kultuurile keskendunud. (Canovan 1998: 87-88) Tähelepanuväärselt ei tasuks ka välistada, et selliste väärtuste kultiveerimine võib võtta ebaliberaalseid vorme. (samas: 88-89) Kodanikurahvusluse ülistamine on seega petlik ning teenib nende huve, kes loodavad, et rahvused on vaid mööduv nähtus.

Sellise tõdemuse järel on asutud arutama, kuidas võiksid riigid tunnustada seda kultuurilist elementi. Enamik inimesi elab ja tegutseb siiski teatud rahvuskultuuris ja on

huvitatud selle säilitamisest. Kuidas aga saavutada ühelt poolt kultuuri säilimine ja teisalt liberaalse poliitilise kogukonna areng? Just see on peamiseks sõlmpunktiks ka Chaim Gansil ja David Milleril, kes püüavad oma töödes ühildada arusaamu liberaalsest poliitilisest kogukonnast ja kultuuriliselt eristuvatest gruppidest. Viisid, kuidas nad seda teevad erinevad aga mitmeti. David Miller toetab ennekõike prantsaslikku traditsiooni, mille kohaselt kõik kodanikud peaksid olema seotud ühtse rahvusidentiteediga, mille aluseks on ühine kultuuriline identiteet (nagu Prantsumaal, kus ametlik poliitika toetas prantsukeelse kogukonna loomist, ka vähemuskultuuride arvelt). (Miller 1999: 143; 2000b: 88-89)

Chaim Gans aga rõhutab kultuurirahvusluse eristamise olulisust poliitkogukonnaga seotud rahvuslusest, ning leiab, et ühe või teise rahvusluse toetamine määrab ka automaatselt, kas ollakse „tegelikkuses“ rahvuskultuuri säilitamisest huvitatud. Nimelt kinnitab ta, et kultuurirahvuslus ei vastandu mitte kodanikurahvuslusele vaid hoopis riiklikule rahvuslusele. End liberaalse või kodanikurahvusluse nime alla koondanud teoreetikud ei ole aga huvitatud mitte kultuuri säilimisest vaid toetavad teatud riikliku kogukonna püsimist, kultuuri või kultuuride säilitamist või heaolu nad aga tagada ei suuda. Sealjuures loeb ta viimase esindajaks ka David Milleri.¹ (Gans 2003: 14-16) Gans toetab kultuurigruppidele teatud isevalitsuse andmist, lahutades riigi nii kindlast rahvusgrupist. Poliitilise kogukonna loovad küll rahvusgrupid, kuid nende ühine poliitiline identiteet põhineb liberaalsetel väärtustel ja ühise poliitilise kogukonna tunnustamisel. (samas: 94-95) Kas ja kuidas selline eristus tal aga õnnestub, vaatame juba järgmises peatükis.

2. David Milleri ja Chaim Gansi käsitletud

2.1 David Miller ja ühtsed rahvused

David Miller rõhutab oma teostes, et me peaksime kaugenema lähenemistest, mis näevad rahvuslust kui ebaratsionaalset või mööduvat nähtust. Selle asemel tuleks tunnustada, et tegemist on olemasoleva ja meid mõjutava nähtusega, mis ei ole sünonüümne ksenofoobsuse või mitteliberaalsusega. (Miller 1999: 4-10) Oma teoses

¹ Gans paeb end liberaalse kultuurirahvusluse eeskõnelejaks. Taolist kuuluvust tõstab ta esile ennekõike selleks, et eristada end teooriatest, mis tema silmis ei suuda küllaldaselt kaitsta rahvusgruppide huve (n-õ riikliku rahvusluse teooriad). (Gans 2003: 2) Käesolevas töös ei keskenduta eraldi taolise tüpoloogია loomisele või analüüsile ning Gansi käsitletakse täpsustamata kui liberaalse rahvusluse esindajat.

„On Nationality” esitab ta ennekõike arusaama, et rahvuslus on riigile ja vajalik ja kasulik. Mis hoiab õigupoolest ühte poliitilist kogukonda toimimas? Kas pole selleks mitte ühine kokkukuuluvustunne?

Miller argumenteerib, et selleks, et saaks toimida ühiskondlik varade ümberjagamine on vajalik teatud kogukondlik solidaarsus, mis püsib arusaamal, et ollakse ühise ajaloo kandjad, teistest eristuv grupp (samas: 22-25; 90-99) Isegi kui võtame ideaaliks kõige libertaristlikuma riigi, kus institutsioonid on taandatud n-ö öövahi staatusesse (samas: 90-91; 2000a: 49-53) on riiklike institutsioonide toimiseks vajalik usaldus. Õigusriik püsib suuresti kuna riigi kodanikud usaldavad, et ka teised selle seadusi täidavad. Sellise ühistunde puudumisega käivad tavaliselt kaasas korrupsioon, võimu kuritarvitamine jmt. (samas)

Rahvustunne ei ole vajalik ainult riigi püsimiseks, see on oluline ka poliitilise kogukonna edukaks arenguks. Miller toetab vabariikliku demokraatia ideaali ning leiab, et vaid ühine rahvusidentiteet suudab luua tingimused usalduse, võrdsuse ja solidaarsuse arenemiseks kodanike vahel. Ta ei toeta eristuvate poliitiliste õiguste andmist vähemusgruppidele, sest peab seda ebatulusaks nii kogukonna kui ka indiviidide endi identiteedi jaoks, ning radikaalsete seisukohtade esiletõusu toetavaks. Tema ideaaliks on ühine rahvusidentiteet, mille alla koondunud grupid suudavad jõuda otsusteni läbi arutelude, kus erinevad osapooled suudavad üksteist mõista ning oma vaateid ka vajadusel mahendada. (samas: 96-99; vt. ka Miller 2000f) Selleks, et toimiks taoline avatud mõttevahetus peaksid kõik kogukonna liikmed tundma seotust teiste liikmetega ja rahvusega ka tulevikus. Kui riik on ühe ajaloos kestva rahvuse väljendus, mille liikmeks ka ise ollakse, siis ollakse ka huvitatud selle püsimisest ja arenemisest, ning valmis võtma vastu otsuseid ja otsima lahendusi, mis terve kogukonna toimimisele ja edenemisele kaasa aitaks. Rahvused on ju midagi muud kui kokkusattunud “paadipõgenikud” tõdeb teoreetik. (Miller 1999: 25). Kui riikidel ning rahvustel oleks vaid puhtalt instrumentaalne seos, oleks väga raske vastata, miks ei koosne maailm vaid majanduspõgenikest. (samas:14)

Kuidas sellist ühtsust aga saavutada? Miller tunnistab, et suurem osa inimestest peab rahvuskuuluvust oma identiteedi oluliseks osaks, ning on huvitatud selle säilitamisest (ning selles ei ole midagi irratsionaalset!), seetõttu on neil õigustatud soov enesemääramiseks (Miller 1999: 85-90). Parim rahvuskultuuride kaitsja oleks

omariiklus. Miller aga tunnistab sellise vaate praktilise teostamise raskusi ning seetõttu on tema rahvuslusprintsiipt esitatud tagasihoidlikumal kujul. Tema sõnusti on “igal rahvusel tugev õigustus enesemääramiseks”, samas kui selle tagamine, eriti omariiklus, ei pruugi alati võimalik olla. (samas:11) Miller toetab arusaama, et ideaaliks on poliitilised kogukonnad, riigid, kus võimalikult palju rakendub Gellneri rahvusluse printsiipt: rahvuse piirid kattuvad riigi piiridega. (Gellner 2006: 1-3) Ta suhtub kriitiliselt erinevatesse lähenemistesse, mis toetavad mitme rahvuse koostöötamist ühes poliitkogukonnas, selle asemel peaks ühe riigi piires domineerima üks rahvusidentiteet, mis suudab endasse hõlmata kõik tema territooriumil elavad kodanikud. Põhilise näitena kasutab ta Ühendkuningriiki ja argumenteerib, et Inglise identiteet suudab ühendada nii inglased, šotlased, kui ka hiljem riiki kolinud immigrandid. Ta kinnitab, et ühist Suurbritannia identiteeti rõhutades ja konkretiseerides (vt. allpool) (samas: 176-182) saavad kõige paremini täidetud nii immigrantide soov uue ühikonnaga kohanduda kui ka kaitsitud n-õ koondunud (*bounded*) identiteediga isikute huvid. Viimati nimetatute all mõtleb ta isikuid, kes võivad omada nii regionaalset kui ka rahvuslikku identiteeti, kusjuures ei ole selge, milline neist inimesele olulisim on. Tavaliselt kuuluvad siia gruppi rahvusvähemuste² esindajad, Suurbritannia puhul, šotlased ja waleslased (põhjajirlastele ta aga eraldi tähelepanu ei pööra).

Selle teeb võimalikuks Suurbritannia rahvusidentiteet, mis suudab ajaga kohandudes taastoota stabiilset poliitilist kogukonda. Sarnaselt Yael Tamirile usub Miller, et rahvusidentiteet on aja jooksul muutuv ja muudetav. Teatud müüdid, mis seovad rahvuse üheks, peaks alles jätma, kuid sinna hulka võiks lisada ka hiljem poliitilise kogukonnaga liitunute loo. Nii õpiksid kõik Ühendkuningriigi lapsed riigi ajalugu, milles oleks mainitud ka nende osa. Selle asemel, et toetada multikultuuriaalset haridust leiab ta, et just haridussüsteem peaks olema see, mis toetab unitaarse rahvusidentiteedi taastootmist ning laste ettevalmistamist demokraatlike kodanikekohuste täitmiseks. (samas: 142)

Peale unitaarse haridussüsteemi peaks vähemusgruppide „sujuva liitumise” tagama poliitilised õigused. Sellise Will Kymlicka poolt populariseeritud termini all mõistetakse ennekõike õigusi, mis toetavad vähemusgrupi liikmete kohanemist, samal ajal aidates neil säilitada olulised osad oma identiteedist. Tuntum näide on siin ehk

² Rahvusvähemuste all mõistetakse käesolevas töös osakest riigi territooriumit oma kodumaaks pidavaid, ajalooliselt väljakujunenud ning kindla territooriumiga gruppe.

Kymlicka arutlus sikhist Kanada kodanikust, kes soovib teenida riigi politseijõududes, kuid soovib selleks erisust turbani kandmisel. (Kymlicka 1996: 30-31) Milleri mõistes on selline sekkumine aga väga piiratud (nagu seda on ka tema ajalookäsitlus). Ta usub, et üks tugev identiteet on kasulik kõigile rahvusgrupiga liitujast. Nimelt on tema üheks lähtearusaamaks, et tihtipeale tahavad immigrandid justnimelt sulanduda uude kultuuri, et paremini kohanduda. Neile poliitiliste õiguste tagamine, samal ajal aga rahvusidentiteedi selgelt määratlemine, aitaks sellele kõige paremini kaasa (Miller 1999: 138).

Keerulisem on aga lugu rahvusvähemustega nagu seda on kataloonlased või šotlased. Miller väidab, et kahe eristuva rahvuse puhul, kes elavad samal territooriumil, saab mõlema rahvusgrupi soove kõige paremini tagada osaline autonoomia või muu piiratud enesemääramisõigus. Miks pooldab ta siinkohal vaid piiratud enesemääramisõigust? Kui me toetame Gellneri rahvuslusprintsipi ja näeme potentsiaalset rahumeelset setsessioonivõimalust miks siis mitte anda geograafiliselt konsentreerunud vähemusrahvusele õigus omariikluseks? Vastus seisneb ennekõike ajaloolises koostöös, segunenud identiteetides ja elanikkonnas, aga ka praktilistes probleemides, mida vaatleme allpool. Oluline on aga märkida, et ennekõike leiab Miller, et just osaline autonoomia see, mis suudab keeruka ja segunenud rahvusidentiteediga kodanike huve kõige paremini kaitsta. (Miller 1999: 117-118)

Milleri ideaal on seega rahvusriik, kus erinevat päritolu ja lojaalsusi omavad riigikodanikud koonduvad ühise enamusidentiteedi "alla", kusjuures enamusidentiteet avardub selleks, et tagada kõigi rahvusgruppide kaasamine. Riigid koosnevad aga ühe identiteedi alla koondunud gruppidest, mis näevad end ühtse poliitilise kogukonnana ja seeläbi aitavad kaasa riigi toimimisele. Seega Suurbritannia puhul, mille juurde ta korduvalt oma arutlustes tagasi tuleb (vt. Miller 1999: 177-182; 2000d: 132-137) saavad ühise Suurbritannia identiteedi alla rahulikult ja ühtselt koonduda nii waleslased, šotlased, kui ka hiljem kogukonnaga liitunud immigrandid, kui nad on võtnud üle enamusrahvuse teatud omadused. Taoline ühine lojaalsus poliitilisele kogukonnale, tagab Milleri järgi ka selle eduka arengu ja kestmise.

2.2 Chaim Gans ja kultuurigruppide olulisus

Chaim Gans peab oluliseks rõhutada, et ülalpool toodud arusaam, nagu oleks võimalik üheaegselt tagada nii rahvuskultuuri säilimine kui ka riikide praegusel kujul toimine on petlik. Ta kinnitab, et otsib lahendust, mis keskendub rahvusgruppide, mitte riigi heaolule, ning rahvusgruppide liikmete soovile tagada oma kultuuri säilimine. Gans argumenteerib, et oma kultuuri säilitamine ei ole inimestele oluline vaid seetõttu, et kultuurikuuluvuse puhul on tegemist osaga nende identiteedist ja teatud kultuuris toimub ka enamik nende igapäevategevusest. Ennekõike peitub selle olulisus hoopis inimeste vajaduses kuuluda mõnda gruppi ning olla tunnustatud ja oluline. Gans leiab, et inimestel on eriline soov jätta oma märk ajalukku ning just seetõttu on nad huvitatatud, et see kultuur, milles toimub nende tegevus, säiliks ka tulevikus. (Gans 2003: 52-58)

Gansi lähenemise suurimaks vooruseks on see, et ta otsib viisi, kuidas kõik rahvusgrupid saaksid säilitada oma kultuuriruumi, ilma et sealjuures kehtiks praegune ebaõiglus, kus riike omavad rahvused on eelisseisus nii neist gruppidest, kes riike ei oma, kui ka rahvusgruppidest, kes elavad väljaspool antud rahvusriigi territooriumit (samas: 68-69). Tema silmis ei tohiks ükski grupp näha end riigi või maa-ala omajatena. (samas) Tema mudeliks on nn. riigisisene (*sub-statist*) enesemääramisvorm, mille kohaselt peaks igal rahvusel, soovitavalt selle ajaloolisel kodumaal, olema komplekt eriõigusi vähemalt ühes asupaigas maailmas. Sinna komplekti kuuluvad näiteks õigus omavalitsusele, erilised esindusõigused riigis ning õigused, mis aitavad tagada kultuuri säilimise. Sellega saab rahvuste enesemääramisõigusest universaalne õigus, mitte vaid teatud kontsentreeritud gruppidele tagatud privileeg. (samas: 79-80)

Seega arvestab ta enam kui Miller maailma geograafilisele mitmekülgsuse ja migratsiooniga, võttes arvesse ka võimalikke rahvussidemeid, mis ei hooli riigipiiridest. Samuti püüab ta leida lahendust, kuidas tagada, et ühe piirkonna elanikud saaksid tunda end võrdsetena. Hoolimata sellest, kas nad kuuluvad enamusgruppi, on neile tagatud teatud õigused, et nad saaksid tegutseda oma kultuuriruumis, selle asemel, et sulanduda mõne teise või enamusegrupi kultuuri.

Mida sellise enesemääramisõiguse andmine endaga aga kaasa toob? Milliseks kujuneb sellisel juhul riigi roll? Chaim Gans leiab, et tema visiooni ellurakendamine ei nõuaks midagi muud, kui enamusgrupi lahtiütlemist ainuõigusest teatud territooriumile. Kuna

aga rahvusgrupid näevad isegi, et multirahvuselise maailma paigutamine homogeensete rahvusriikide süsteemi on võimatu, valivad nad rahu ja heaolu nimel Gansi pakutud *sub-statist* kooseksisteerimise vormi. Selle jaoks ühinevad nad riikidesse, kus neile on tagatud suurim autonoomia keele- ning kultuuriküsimustes, nende ühendajaks poliitkogukonnas saab aga ühine ajalugu ja koostoimimine. (samas: 91-96) Pidades ehk silmis ennekõike Šveitsi näidet, on tema arusaamaks niisiis, et rahvusgrupid suudavad kultuuri kaitsmise ja rahuliku kooseksisteerimise nimel teha koostööd ning tagada stabiilsuse ja demokraatia toimimise, vaatamata rahvuselisele mitmekesisusele.

Gans väidab, et põhjus, miks puhtalt vabariiklikud rahvusluse ideed ei ole siiani edukad olnud, peitub selles, et need ei ole olnud midagi muud kui peidetud üritused n-ö riikliku rahvusluse, kultuurilise homogeenuse saavutamiseks. Nii Prantsumaal, Inglismaal kui ka Saksamaal püüti tema silmis saavutada riikliku ja kultuurilise kogukonna ühtsust liiga suure hinnaga kultuurilistele kogukondadele. Gans tõstab esile Andrew Masoni (1999) ühise poliitilise kuuluvuse mudelit ja Jürgen Habermasi (1998) konstitutsioonilise patriotismi käsitlust, mis põhinevad arusaamal, et poliitkogukonnad võivad edukalt toimida ka siis kui nende liikmed ei ole seotud kultuuriliselt, vaid tunnustavad ühiseid institutsioone ning samastavad end nendega. Habermas rõhutab sealjuures ka ühiste väärtuste tunnustamist. (Gans 2003: 94-95) Gans usub, et poliitiliste väärtuste ühtsus kultuurilise ühtsuse taotluseta on see, mis tagab stabiilsete mitmerahvuseliste kogukondade püsimise. Kuigi praeguseks ei ole need mudelid end tõestanud, peab teoreetik neid siiski tulevikus võimalikeks lahendusteks. (samas: 96)

Kes aga saavad osa sellisest jaotusest? Kas selline arusaam tähendab näiteks, et ka hulk immigrante võiks nõuda enesemääramisõigusi? Gans eitab sellist lähenemist. Tema meelest peaks igal rahvusel olema vähemalt ühes piirkonnas maailmas enesemääramisõigus, kui aga rahvuse liige sellelt territooriumil lahkub, on ta ise enda õigustest lahti öelnud. (samas: 60-61) Samas, sarnaselt Millerile säilivad nii esimese kui teise põlvkonna immigrantidele poliitilised õigused. Seda aga mitte selleks, et kergemini mingisse teise kultuuri sulanduda, vaid selleks, et nad saaksid säilitada teatud sidemed oma rahvusgrupi- ja ideniteediga, ning soovi korral liituda oma rahvuskaaslastega, kes elavad enesemääramisõiguse piirkonnas. Selleks on võimalikud näiteks eesõigus immigrerumisel või ka erilised poliitilised õigused väljaspool piirkonda elavatele rahvuskaaslastele. (samas: 61-63; 86-87) Rahvus on Chaim Gansi mõistes riigipiire ületav kogukond.

Chaim Gansi käsitus erineb David Milleri omast seega mitte ainult selles, kuidas ta näeb võimalikku rahvusgruppide heaolu tagamist poliitilistes kogukondades, vaid ka selle poolest, kuidas ta näeb rahvuseid ja nende enesemääramisõigust. Püüdes tagada õiglust, peab ta oluliseks kõigi rahvuste enesemääramisõiguse toetamist. Tehes seda aga riigisisises vormis püüab ta pääseda võimalikust ebastabiilsusest ning probleemidest, mis võiksid tekkida Gellneri rahvuslusprintsipi rakendamisel. Kumb lähenemine suudab aga paremini tabada rahvusluse erinevaid aspekte? Kumb neist suudab paremini tagada stabiilsete ning hästitoimivate ühiskondade püsimise? Seda vaatame järgnevas peatükis.

3. Kriitika

3.1 Stabiilsete kogukondade loomine ja püsimine: olematu rahvuse argument

Margaret Canovan (1998) arutleb oma teoses “Nationhood and Political Theory” ühise kogukonna vajalikkuse üle. Ta argumenteerib, et tihti ei arvestata (universaalsete) poliitiliste teooriate esitamisel sellega, et need eeldavad kogukonna ja poliitilise võimu allika olemasolu. Sealjuures märgib ta väga õigesti, et tegelikult ei tekita rahvuskonflikte mitte rahvuslus kui kogukonnatunde toetamine, vaid ennekõike kerkivad vastuolud seal, kus on rahvuslus, kuid ei ole rahvust. (Canovan 1998: 110) Seega ei ole küsimus siinkohal mitte ühtse poliitilise kogukonna toimimises või rahvustunde edendamises, vaid probleemiks on stabiilse kogukonna loomise keerukus. Oma erinevatel viisidel tegelevad Miller ja Gans mõlemad küsimusega, kuidas moodustada püsivaid ja stabiilseid kogukondi. Vastused sellele küsimusele jäävad aga mõlema autori puhul ebatäielikuks.

Kuidas tekivad poliitilised kogukonnad? Kui eelmises peatükis oli ära toodud kultuur- ja kodanikurahvusluse erinevad lähtepunktid, siis neile tasub lähendada ka Ernst Gellneri arusaamu rahvuste väljakujunemisest. Oma teoses “Rahvused ja rahvuslus” kirjeldab Ernst Gellner rahvuste sündi kui moderniseerumise tagajärge: kehtima hakanud majandusmudel nõudis riigilt unifitseeritud haridussüsteemi sisseseadmist, mis viis homogeniseeritud kogukondade tekkeni. Seega loodi rahvus “ülevalt”. Teise lähtekohana tekkis rahvuslus aga selliste arengutele vastukaaluna. Grupid, mis mingil põhjusel, nagu seda võis olla enamusgrupist eristuv keel, usk, välimus vmt, jäid sellises

arengus kaotaja rolli, seisid homogeniseerumise vastu ning otsisid võimalusi eraldiseisva kogukonna loomiseks. (Gellner 2006: 62-72)

David Miller keskendub ennekõike esimesele lähenemisele. Riik on põhiline tegutseja rahvusidentiteedi muutmisel. Ajalooõpikud ning seadustikud annavad kuju rahvusidentiteedile, mis põhineb küll müütidel kindlast rahvusgrupist ja selle keelel ning kultuuril, kuid samas suudab endaga samastuma panna ka teisi piirkonnas elavaid inimesi. Seetõttu võiks seda vaadata kui „peenemat sorti assimilatsiooni varianti“ (Piirmäe 2009: 48). Võiks isegi öelda, et tegemist on enam kui assimilatsiooni või integreerumisega (Parekh 2008: 82-89), sest Milleri idealistlik lähenemine näeb ka teatud panust enamusgrupilt, kes suudab oma identiteeti avada ka teistele ning muuta teatud määral selle olemust. Näiteks peaks Ühendkuningriik kaugenema arusaamast, et tegemist on teed-armastava (*tea-loving*) kogukonnaga ja liikuma arusaama poole mitmeetnilisest ja -usulisest rahvusriigist, kus elavad inimesed, kelle ajalugu on nad sidunud Inglismaaga. (Miller 1999: 173-176)

Selline arusaam ei tundu iseenesest vastuvõetamatu, kui me võtame näiteks immigrandid, kes on tõepoolest jätnud vabatahtlikult oma kultuuri ja kogukonna ning seetõttu ise valinud uue rahvusega liitumise tee. Märksa raskem tundub sellist lähenemist aga kohandada teistele seda territooriumit oma ajalooliseks kodumaaks pidavatele gruppidele. Miks peaksid näiteks eristuva identiteediga kataloonlased tahtma sulanduda hispaania identiteeti? Kas tõesti võib nende vähearvulisus olla ettekäändeks, miks nende identiteet on vähemoluline kui hispaania oma? Miller püüab sellise vastuolu lahendada sellega, et juba algusest peale toetada homogeensete riikide moodustamist ning vältida sellega probleeme, mis tekivad eristuvate identiteetidega rahvusgruppide elamisel ühe riigi territooriumil. Samas on tema silmis setsessioon õigustatud vaid piiratud juhtudel. Ühelt poolt väidab ta õigustatult, et setsessiooni üle otsustamine on raskendatud mitmete kitsaskohtade tõttu (Miller 2000c; 1999: 108-118), teisalt toetab tema lähenemine pigem juba väljakujunenud ning suuremaid rahvuseid.

Esmalt kerkivad niisiis praktilised probleemid, kuna rahvusgrupi lahkulöömist on väga raske nii korraldada kui ka otsustada. Kes peaksid täpselt kuuluma sellise rahvahääletuse valijaskonda? Kes peaksid tõmbama piirid? Kas õigus otsustada peaks olema kogu riigi või ainult küsimuse all oleva territooriumi elanikel? Mis saab setsessiooni puhul neist inimestest, kes elavad eralduval territooriumil, kuid kuulusid

enamusgrupp? Teisalt, kuidas tagada, et uued rigid oleksid tõepoolest jätkusuutlikud ning et nende loomine ei tooks kaasa veelgi väiksemate riikide teket? Kolmandaks, mida teha isikutega, kes tunnevad end seotult nii regionaalse kui ka n-ö üldrahvaliku identiteediga?

Margaret Moore on teravalt täheldanud, et David Milleri käsitluses on enamike rahvusgruppide setsessioon mitmerahvuselistest riikidest õigustamatu. Setsessioon on õigustatud kui eralduv grupp ei nõrgesta suuresti riiki, millest eralduakse, ebastabiilsete riikide teket peaks ennetama tingimus, et eralduvad rahvusgrupid peaksid olema isemajandavad ning etniliselt võimalikult homogeenised. Tähelepanuväärselt on sellise lähtekoha tagajärjeks ennekõike *status quo* püsimine, välja võiks tuua, et sellistel tingimustel ei oleks olnud õigustatud ka näiteks Iirimaa või Eesti iseseisvumine. (Moore 1996: 425-428)

Veelgi enam just suuremaid rahvusgruppe ja olukorra püsimist toetab aga Milleri argumentatsioon piirkondade üle, mille kodanikud omavad n-ö koondunud identiteete, nagu seda on näiteks Kataloonia või Šotimaa. Kuna selliste piirkondade kodanikud identifitseerivad end erinevalt, pidades end nii väiksema regionaalse kui ka suurem poliitkogukonna liikmeks, peaks kõigi nendega arvestamiseks jääma püsima endine olukord. (Miller 1999: 117-118) See tagaks ka enamusrahvuse, kes on samuti töötanud küsimuse all oleva territooriumi arengu nimel, õiguste kaitse. (Miller 2000c: 116-117)

Seega võiks öelda, et kuigi David Miller tegeleb pikalt küsimusega, kuidas ja mis kujul võiks olla õigustatud homogeensete rahvusriikide loomine, jääb kõige kohasemaks kriitikaks tema teooriale, et see tegeleb ennekõike küsimusega, millised on homogeenne rahvusriigi plussid (Barry: 1996), peatudes väga vähe maailma geograafilisele reaalsusele enam vastavale situatsioonile, kus selliste üksuste loomine võimalik ei ole. Vabandades end olukordade erisusega (Miller 1999: 115-116) pakub ta selliste juhtumite puhul napolisõnaliselt lahenduseks võimujagamisdemokraatiat, autonoomiat või *modus vivendi* korraldusi, peatumata pikemalt sellel, kuidas need võiksid tagada parema olukorra, kui muud mitmerahvuselised mudelid³, mida ta nii tugevalt kritiseerib.

² Mitmerahvuselise all mõistetakse siin töös Will Kymlicka järgi ennekõike mudeleid, kus mitu rahvast (ajalooliselt väljakujunenud ning kindla territooriumiga kogukonda) jagavad ühte (riigi) territooriumit, säilitades oma eristuva identiteedi. Seda tuleks eristada „multikulturalismist“, mis käsitleb nii vähemusrahvuste kui ka erineva etnilise päritoluga indiviidide (nagu seda on immigrandid) ühiskondi ja sellise pluralismi kajastamist poliitilistes institutsioonides. Näiteks saab Kanada puhul rääkida

Küsimuste juurde võimujagamise efektiivsusest tuleme hiljem tagasi, praegu aga keskenduksin veelkord Milleri ideaalile. Kõige teravamalt tõstatavad sellise vaate problemaatika esile Milleril enda poolt positiivseks näiteks toodud Šotimaa, mis nüüd seisab tugevate iseseisvuspüüdluste lävel, ning samuti iseseisvust ihkavad Kataloonia ja Quebec. Nende, ehk kõige tuntumate näidete puhul, on oluliseks just tõsiasi, et ka pikaajane ühine kooseksisteerimine (kuigi erinevatel viisidel), ei ole kaotanud iseseisvusargumendi ligitõmbavust.

Sealjuures ei ole küsimus mitte ainult enamusgrupi homogeniseerumise püüetes või poliitilises korralduses, oluliseks saab ka küsimus, kuidas mõistavad grupid oma kooselamist samal territooriumil. Nagu on väga mõjuvalt argumenteerinud Charles Taylor (1994), on üheks eristuvaks jooneks tänapäevaste demokraatlike ühiskondade puhul vastastikuse tunnustuse olulisus, mis on aluseks ka inimeste eneseidentiteedile ja –austusele. Justnimelt seda kipuvad näiteks kanadalased tihti unustama, kui nimetavad kõiki territooriumi elanike ühiselt kanadalasteks, eristamata quebeclasi. Just tunnetatud austuse ja võrdsena kohtlemise puudumist pidas ta üheks põhjuseks, miks püsib prantsuskeelse territooriumi eraldumisoht ja autonoomiat nähakse vaid kui paremuselt teist varaianti. (samas: 64)

Tunnetatud võrdsuse puudumine, homogeniseerimise kartus ning regionaalsed erinevused võivad panna suure küsimärgi alla riigi kosseisu jäämise. Sealjuures tasub märkida, et mõned iseseisvuspüüded ei olegi niivõrd tingitud soovist saavutada omariiklust, kuivõrd konflikt peitub pigem mõnes teises ühiskonda lõhestavas probleemis. (Brown 2001: 81-82) Rahvuslus saab sealjuures vaid abimeheks, patareiks oma võimu ja argumendi tugevdamisel. Nii võib vaielda, et nii Sloveenia eraldumine Jugoslaaviast kui ka Kataloonia reaktsioon tugevalt majanduskriisis kannatanud Hispaania vastu, on ennekõike majanduslikest kaalutlustest tulenev reaktsioon. Selliste küsimuste esile kerkimine näitab aga selgelt, et Milleri arusaam ei suuda luua ühist identiteeti, ühist solidaarsustunnet kogu riigi territooriumil.

Eelpool mainitud kahest probleemist tundub vähemalt ühest Chaim Gans esialgu pääsevat. Tema arusaam põhineb visiooonil, et kõik rahvusgrupid tunnustavad üksteist partneritena ning seetõttu suudavad täita oma “eetilist ülesannet”. Isegi kui täituks tema

mitmerahvuselisusest (quebeci ja kanada rahvuse eristusest) ja teisalt multikulturalismist, mis toetab nt. poliüetniliste õiguste andmist vähemustele. (Kymlicka 1996: 11-26)

utoopilisena näiv soov ja piirkonna dominantrahvus oleks nõus ütlema lahti oma eelisseisust ja omanditundest piirkonna üle, on aga raske uskuda, et tema arusaama solidaarsetest rahvusgruppidest saadaks edu. Nagu David Miller, ei suuda ta piisavalt seletada, kuidas erinevatest rahvusgruppidest saab koostööv poliitiline kogukond.

Ühel territooriumil elavad rahvusgrupid liituvad ühiste väärtuste nimel, et otsustada riigivalitsemisküsimuste üle, mis ei puuduta rahvuskultuuri, umbes nii võiks kirjeldada Gansi (alt-üles) lähenemist. Ühises eetilises kogukonnas püsib riigivõimu legitiimsus rahvusgruppide ühistel väärtustel ja soovis rahus koos elada. Kuidas aga luua kõigile sobivad ja õiglased poliitilised institutsioonid? Kuidas ehitada üles selline solidaarsus seal, kus seda ei ole? Õigupoolest, nagu argumenteerib Wayne Norman (1995), ei hoia poliitilisi kogukondi koos mitte lihtsalt ühiste väärtuste tunnustamine, oluliseks on ennekõike tunnetatud ühisidentiteet. Kui ühised väärtused oleksid ainus, mis rahvuseid ühendab, võiksid üks riik olla väärtushinnangutelt sarnased Norra ja Rootsi, mis ometigi tänu ajaloolisele erinevate kogukondade väljakujunemisele, seda ei ole. (samam)

Tihti on aga territooriumi jagavad rahvusgrupid keerulise mineviku tõttu üksteise suhtes antagonistlikult meelestatud, nende liikmetel on sama kodakondsus, kuid puudub ühine arusaam ajaloost ja kooselust. Bikhu Parekh (2008: 78-79) toob näiteks Bosnia ja Iisraeli, kus puudub või on väga vähene ühine identiteet ning ei ole ka välisvaenlast, kes nende riikide kodanikke ühendada suudaks. Mis võiks aga olla tema lahendus taolisele olukorrale? Parekh väärtustab sarnaselt Gansile kooselamise kogemust ning leiab, et ainuke võimalus taolises olukorras on hoida riiki koos teatud laialt konsensuse leidnud poliitiliste ja majanduslike eesmärkide nimel kuniks gruppidel tekib ühine identiteet. (samam)

Kuid kuidas hoida koos sellist riiki? Kui me ei arvesta „väljaspidise võimuga“ (nagu seda on Euroopa Liit Bosnias) peaks koosolemise tahe tulema rahvusgruppidest endast, kuna kõik austavad üksteist võrdselt ja näevad, et ei saa teisti kui ühiselt. Kõige enam sarnaneb see ehk Arendt Lijpharti kirjeldatud võimujagamisdemokraatiaga. Ta kirjeldab seda kui eliitide kartellivõimu, mis on „konstrueeritud lõhenenud poliitilise kultuuriga ühiskondade muutmiseks stabiilseteks demokraatiateks“ (Lijphart 2008: 31). Ennekõike on tegemist kokkuleppega eliitide vahel, olulised ei ole sealjuures täpsed institutsionaalsed lahendused, vaid pigem eliitide motiveeritud tegevus, otsuste piiride ja ühiste lahenduste üle. Kuid nagu näitab Lijpharti teooria rakendamine aastate jooksul

ühiskondadele, kus ühist identiteeti veel ei ole, pole eliitidel tihti motivatsiooni toetada koospüsimit, kuna regioonidevahelised erisused või rahvusluse kasutamise mõjus meelitab poliitikuid pigem setsessiooni toetama. Seega püsib nii vaadeldud Milleri arusaama kui ka Gansi mudeli puhul küsimus, mis taolisi riike ikkagi koos hoiaks. Ka Gansi toetatud ideaali, Šveitsi puhul, tuleks tegelikult täheldada erinevaid põhjuseid, mis on aidanud sellel väikeriigil koos püsida ning tekkida eripärasel identiteedil.

Šveits on nimelt tõepoolest oma sallivust ja kaalukust rõhutava identiteediga (Chevrier 2009) ligilähedane riik Gansi ideaalile. Seda aga suuresti tänu erandlikule arengule: ühelt poolt on ajaloolised sündmused (nagu Napoleoni okupatsioon ja sõjad Euroopas) toetanud Šveitsi kantonite soovi püsida eristavana oma naaberiikidest, teiseks on Šveitsil eriline valitsemismudel, kus kasutatakse palju otsedemokraatiat, kolmandaks aga on mängu tulnud demograafilised tegurid. Nimelt koosneb riik suhteliselt võrdsetest keelegruppidest, samal ajal kui sotsiaalsed, religioossed ja keelelised lõhed ei võimenda üksteist: keeleline konflikt ei saa toetust usuerisuste poolt. See aga ei tähenda, et pingeid gruppide vahel ei oleks olnud riigi asutamisest peale ja praegugi. (Schmid 2001: 123-143) Seega, kuigi me võiksime küll unistada olukorrast, kus erinevad grupid liituvad eetilisteks kogukondadeks, on väga raske näha, kuidas saaks Šveitsi mudel korduda. Ühelt poolt on väga vähetõenäoline, et territooriumi rahvused moodustavad võrdsed grupid, teisalt on keerukas näha konkreetse ajaloo ja geograafilise positsiooni kordumist. On väga vähetõenäoline, et soov või „eetiline kohustus“ koospüsimiseks suudab vastu panna rahvuskardi rõhutamise kiusatusele igapäevases poliitilises võistluses. Ehk on tegemist pessimistliku arusaamaga, kuid raske oleks jääda ka teooria juurde, mis tundub nii tugevalt unustavat reaalsel poliitikat.

Seega ei suuda ei Miller ega Gans tegelikult vastata küsimusele, kuidas on võimalik luua solidaarne kogukond. Võib küll argumenteerida, et Gansi mudel on õigustatum, kuna kõiki rahvusgruppe austatakse võrdselt, samal ajal kui Milleri puhul jääb kehtima dominantse rahvusgrupi olulisus ja sellega koos teiste kultuuriliste identiteetide alahindamine. Kuna on väga raske näha, et ükski rahvusgrupp oma enamuse loovutaks või suudetaks luua stabiilne kogukond seal, kus vajalikku ühistunnet ei ole, tundub Milleri reaalpoliitiline ja stabiilusust rõhutav mudel intuiitiivselt realistlikum (kuid mitte õiglasem!), järgides maailmapoliitikas tihti setsessiooni vastu kasutatavat argumenti rahvusvahelisest stabiilsusest.

3.2 Demokraatia toimimine: territoriaalsed riigid ja piireületavad lojaalsused

Eelmises peatükis püstitati kahtlus, kas Chaim Gansi või David Milleri lahendus suudab tagada stabiilsete ja setsessiooniohuta kogukondade väljakujunemise, kui tegemist on rohkem kui ühe rahvusediteediga riigi territooriumil. Järgnevalt vaatleme aga küsimust, kas nende nägemused oleksid üldse sobilikud alternatiivid mille poole püüelda? Kas David Milleri ja Chaim Gansi püstitatud ideaalkujud suudaksid tagada riigi ja täpsemalt demokraatia toimimise? Kuidas on esindatud sealjuures rahvusgruppide huvid? Kuigi see töö ei keskendu otseselt küsimusele, kuidas suudavad kummagi nägemused kaitsta indiviidide ja gruppide huve oma rahvuskuuluvuse ja identiteedi säilitamiseks, puudutab allolev peatükk põgusalt ka küsimust, mida tähendab ühte rahvusesse kuulumine.

Nii David Milleri kui Chaim Gans peavad oluliseks, et kodanikud samastuksid poliitilise kogukonnaga. Kui Miller on mitmetes oma töödes keskendunud vabariikliku demokraatia mudeli analüüsimisele ja toetamisele, siis Gans pöörab kahjuks konkreetsetele küsimustele võimalikust poliitkogukonnast väga vähe tähelepanu. Seetõttu on lausa raske mõista, mida ta täpselt riigikodaniku rollina näeb (vt. allpool).

Milleri poliitkogukonna (rahvuse) liikmeks on kõik need, kes on läbi riiklike meetmete (koolihariduse või kodakondsusprotseduuride) sotsialiseeritud kogukonda ning saanud seeläbi piisavalt teadmisi riigi demokraatlikus otsustusprotsessis osalemiseks. (Miller 1999: 143) Kuna kõik riigi territooriumil elavad inimesed on koondunud ühe kodakondsuse ja rahvuse „alla“, on formaalselt kõik riigi elanikud võrdsed ning seetõttu võrdsed ka riigi valitsemisest osa võtma. Juhindudes solidaarsusest, tundest, et jätkatakse kogukonna ajalugu, suudavad nad toimida ühtse kogukonnana ja sellega toetada ka vabariikliku demokraatia mudeli toimimist. (samas) Nagu nägime eelmises peatükis jätab Miller aga lahenduseta küsimuse, mis saab olukordades, kus territooriumil elab enam kui üks rahvusgrupp. Kuidas saab siis tekkida solidaarsustunne gruppide vahel? Vastupidiselt Gansile ei näe Miller rahvusgruppe võrdsetena, ning see võib veelgi raskendada pakutud *modus vivendi* lahenduste või võimujagamisdemokraatia toimimist, kuna grupid ei pruugi end tunda võrdsete partneritena. (Norman 1995) Miller on tugevalt poliitiliste erioiguste andmise vastu, mis tema silmis teravdaksid veelgi konflikte (neist tuleb meil juttu, kui vaatame täpsemalt Gansi lähenemist), samal ajal lubab ta aga vaid piiratud hulga rahvusgruppidele iseseisvust, eeldades, et ülejäänud (väiksed ning ajalooliselt teise grupiga seotud)

rahvusgrupid sulanduvad ühisesse enamusrahvusesse. See aga ei ole kahtlemata valutu protsess. Arenes ju Millerigi kiidetud Prantsuse identiteet välja väiksemata rahvaste keele ja kultuuri säilimise arvelt. Sealjuures on olukord märksa erinev ajast kui „bretooni keel oli mitte keel vaid kollektsoon mõistetamatuid dialekte“ (Miller 1999: 143) ning välja võis tulla millilike arusaamadega, et väiksemad rahvusgrupid saavad „kõrgema“ rahvuskultuuriga ühinemisest vaid kasu (samas: 86).

Kui Miller arutleb, millised peaksid olema nõuded kodakondsusele, peab ta oluliseks, et uued poliitilise kogukonnaga liitujad oskaksid uue riigi keelt ning tunneksid selle ajalugu. (Miller 1999: 143-144) Pärast seda ei oodata neilt küll täielikku assimilatsiooni, kuid peale piiratud õiguse säilitada oma identiteedi teatud osad, mis ei lähe vastuollu rahvusväärtustega (vt. samas: 144-145) saavad uued ühiskonnaga liitujad nüüdsest ka uue identiteedi, mis seob nad poliitilise kogukonnaga. Nii võib olla tamiili rahvusest isik vabalt Suurbritannia kodanik, tamiili-britt, islamisusuline britt vms. (Miller 1999: 130), peamine on see, et nüüdsest on ta sidunud end Briti kogukonnaga ja asub mängima rolli selle ajaloos.

Chaim Gansi nägemus poliitkogukonnaga liitumisest on keerukam, kuna vastupidiselt Millerile, ei ole tema jaoks poliitiline kogukond ja rahvus üks ja sama asi. Poliitiline kogukond on justkui „rahvusülene“, ning Gans väidab, et vastupidiselt „riiklikule rahvuslusele“, ei sunni tema arusaam rahvusgruppe võtma omaks mõne teise grupi kultuuri. (Gans 2003: 91-95) Seega, võib olla oleme me teinud valesti, et üldse võrdlesime Gansi poliitilise kogukonnaga liitumist Milleri rahvuskuuluvusega? Siiski mitte, kuigi ta ei pruugi seda rahvuseks nimetada, eeldab Gans ju samuti teatud ühise identiteedi tekkimist. Räägime me ju Šveitsigi puhul siiski šveitslastest. Kuigi ta esindab kultuurile keskendunud lähenemist, et igal rahvusel peaks olema võimalikult suur omavalitsus säilitamaks oma kultuuri, on tema ideaaliks ajalooliselt väljakujunenud (riiklik) ühisidentiteet ning arusaam, et riigi kodanikud moodustavad ühise kogukonna. Eristub vaid viis selle identiteedi loomiseks ning lõimitus riigiga. Kahjuks ei pööra aga Gans küllalt palju tähelepanu sellele uuele ühisele identiteedile ja poliitkogukonnale, mis selle abil toimima peaks.

Sissejuhatavas peatükis oli meil põgusalt juttu sellest, et rahvuslustel on alati teatud kultuurilised omadused, olgu need siis juurdunud teatud etnilises kultuuris või tekkinud poliitilise kogukonna toimimise tagajärjel. Õigupoolest tuleb ju ka Gansi ühisriigi

loomisel valida riigile omased institutsioonid ja kombestikud. Sealjuures ei välista Gans otseselt, et need omadused võiksid kattuda enamusgrupi omadega, kui see kõigile rahvusgruppidele kõige mugavam on. On aga oluline märkida, et riikliku identiteedi väljakujunemine toimub pea iseseisvalt kultuurilistest entiteetidest, mis toimivad justkui riigist eraldiseisvalt. Kuidas peaksid rahvad aga sellise ühisidentiteedini jõudma ja sellele lojaalseks jääma, jääb ebaselgeks.

Chaim Gansi kinnitab, et enda uue poliitilise kogukonnaga sidumine ei tähenda enda kultuurist ja kogukonnast lahti ütlemist. Tähelepanuväärne on justnimelt tema arutelu eristuvate õiguste andmisest ja selle põhjendustest. Nagu kirjeldatud, näeb Gans rahvuskuuluvust kui riigipiire ületavat nähtust. Inimestele, kes kuuluvad mõnda rahvusesse on tähtis, et nende rahvuskultuur „elaks edasi“ vähemalt ühes maailma piirkonnas (rahvus omaks eriõiguseid vähemalt ühes maailma piirkonnas). Kui need ei saa selles piirkonnas miskipärast elada, ei saa neile olla ka tagatud täielikud eelised, mis sellise kuuluvusega kaasneksid. Nii on emigrandid või muidu väljaspool rahvusgruppi elavad inimesed ilma jäänud poliitilistest eriõigustest uuel kodumaal. Samas ei tähenda see, et neil ei võiks olla teatud õigusi mõjutada poliitilist korraldust riigis, kus nende rahvusgrupil on enesemääramisõigus. Nii võiksid neil näiteks olla erilised poliitilised õigused vastavas riigis, nagu praegugi on mitmetel diasporaadel. (samas: 58-66)

Sealjuures, nagu mainitud, on poliüetniliste õiguste andmise eesmärgiks mitte ainult see, et immigrandid, kelle identiteet on paratamatult veel tugevalt eelmise kodumaaga seotud, saaksid edukalt uue kogukonnaga kohanduda. Poliüetnilised õigused laienevad ka immigrantide järeltulijatele ennekõike seepärast, et ka need võiksid soovi korral oma „päritolumaaga“ liituda. (samas: 61-63) Sellist lojaalsust kirjeldab autor kui võimalust: „Näiteks võivad juudid šotlased ja hiinlased, kes elavad Suurbritannias olla põhiseaduslikud patrioodid, samal ajal säilitades enda juudi, šoti ja hiina kultuuri.“ (Gans 2003: 95-96) Sellised inimesed võiksid olla aga enam kui patrioodid, kui nad otsustavad jagada ka kohalikke traditsioone, rääkida inglise keelt ning tunda end selle ajaloosse kuuluvana (samas) (Millerile sarnanev arusaam). Iseenesest tundub lähenemine, et erinevad grupid saavad säilitada oma kultuuri ning ei pea poliitkogukonnaga liitumiseks oma kuuluvust täiesti unustama, vastuvõetavam. Kahjuks ei suuda aga Gansi mitmerahvuseliste riikide visioon käia kaasas tema piireületava arusaamaga rahvuslusest ning tasub küsida, kas ka tema visioon n-ö globaalsetest rahvustest on täiesti toetatav.

Chaim Gans süüdistab Millerit vananenud vaates rahvuslusele, mis püüab täita reaalsuses saavutamatu ideaali homogeensetest rahvusriikidest. (samas: 95; 1997) Oma arutelus riigi ja rahvuste võimalikust toimimisest unustab ta aga riikluse jätkuva olulisuse. Kas me saame vaadata rahvuseid kui täiesti piirideta nähtust? Kas Ameerika Ühendriikides elav mehhiko päritoluga inimene on samamoodi mehhiklane, kui tema rahvuskaaslased kodumaal? Kuigi, nagu korduvalt teoreetikute poolt rõhutatud, on sateliittelevisioon ja Internet teinud enam võimalikuks kui kunagi varem piireületavad rahvussidemed, on enamik probleeme jätkuvalt territoriaalsed ning rahvusidentiteet ei ole täiesti sõltumatu poliitilisest kogukonnast.

Yossi Shain (2000) on analüüsinud lähemalt USA mehhiko diasporaa suhteid Mehhikoga. Vaadeldes selle mõju kodumaale täheldab ta, et „...*Mehhiko ja tema diasporaa on seotud pere-, kultuuri-, ajalooliste- ja majanduslike sidemetega. Nende jätkuv tugev mõju üksteisele on kindel, kuid nende erinevad keskkonnad dikteerivad jätkuvat unikaalsete ja eristuvate identiteetide arenemist.*” (Shain 2000: 691) Ameerikas elavad mehhiklased omavad märksa teisenenud väärtushinnanguid, kui nende endise kodumaa kodanikud, samal ajal kui Mehhiko poliitiline ja majanduslik mahajäämus tugevdab veelgi emigreerunute soovi olla pigem seotud teise riigiga. (samas) Mida see analüüs kahes naaberriigis asuvast rahvusgrupist aga näitab? Kuigi me võime tunda teatud solidaarsust oma rahvuskaaslastega üle maailma, võib meil nendega tegelikkuses olla väga vähe ühist. Poliitikogukond ning keskkond mõjutavad uute identiteetide teket ja seetõttu ei saagi me ehk enam rääkida lihtsalt ühest rahvusidentiteedist vaid juba eristuvast (regionaalsest) identiteedist, mitte mehhiklastest vaid eristuvalt Ameerika-mehhiklastest. Põhineb ju Gansigi arusaam sellel, et erinevas poliitilises kogukonnas elavad inimesed omandavad teatud ühisidentiteedi nendega, kellega nad elavad samal territooriumil.

Et jätkata selle küsimusega veidi hiljem tasuks siinkohal küsida, kuidas toimiksid Gansi multirahvuselised kogukonnad? Ilmneb, et probleeme on siin mitmeid, ning paljud neist tulenevad otseselt keerukatest ja rahvusgruppide vahel tasakaalu otsivatest poliitkorraldusetest. Õigupoolest, nagu argumenteerib Yael Tamir (1993: 53-56), ei ole võimalik rahvusidentiteete täiesti „erasfääri“ suruda, täiesti riigivõimust eristada, kuna riik tagab teatud finantseerimise, toetuse erinevatele gruppidele ja nende identiteedi avalikule väljendusele (nt. Islami pearätt Prantsuse koolis). Seega, isegi kui riik annab väga laialdased õigused kõigile territooriumil elavatele rahvusgruppidele, ei suuda see

juba praktilistest tingimustest tulenevalt täita võrdselt kõigi kodanike soove. Nii nagu näitab ka itaalia keele tahaplaanile jäämine Šveitsis (Schmid 2001: 138), ei ole võimalik, et kõik rahvusgrupid saaksid võrdselt enda kultuuri edendada. Mõned grupid on alati vähemuses ja isegi kui nende kultuuri toetamine toimuks proportsionaalsuse printsiibil, on nad siiski halvemas seisus, kuna grupi väiksus tagab ka selle, et on vähem võimalusi oma kultuuri praktiseerida. (Tamir 1993: 55-56) Sellisest ebavõrdsusest tulenevad probleemid võivad aga taaskord saada konfliktide allikaks.

Samas on selliseid probleeme igas ühiskonnas. Alati on mõni grupp, kelle puhul vähemusse jäämine ja väidetav ebaõiglus võivad viia mobiliseerumiseni. Murelikuks teeb aga selliste küsimuste „plahvatusohtlikus“, mille tõttu püüab David Miller poliitiliste erioiguste vastu seistes, identiteete pigem poliitilise võistluse keskpunktist eemale hoida. Vaidlused küsimuste üle, mis puudutavad otseselt inimese identiteeti (nagu seda on näiteks keeleküsimus) on eriliselt teravad, kuna ei ole lihtsalt küsimused eelistustest vaid panevad küsimuse alla osa inimese identiteedist. Need muutuvad aga kergelt nullsummamänguks, kus „nemad“ ja „meie“ erisus saab ühise identiteedi lõhkujaks. Sealjuures võib kahjustada saada ka poliitilisse heitlusesse kistud kultuurigrupi identiteet, mille erinevad vormid ja väljendused võidakse siduda kindlate poliitiliste jõudude või väärtushoiakutega. (Miller 1999: 148-154)

Teisalt, nagu näitab eredalt Belgia näide, kaugendavad poliitilised erioigused ja suure autonoomia andmine hoopis kogukondi. Rahvuskuuluvuse rõhutamine ühiskonnakorralduses toob kaasa nn. etnilise pilarisatsiooni, mis igapäevaselt rõhutab erinevate kodanike eristust. Samuti võivad parteid muutuda ühele etnilisele grupile keskenduvaks ning seetõttu kaduda „laualt“ küsimused üldise iseloomuga ühiskonnale olulistest probleemidest. (De Winter et al 2006) Autonoomiast tulenev suhteline majanduslik iseseisvus, paneb küsimuse alla kooseksisteerimise kasulikkuse. Samuti, nagu seda on hiljuti Bosnia põhiseaduse puhul ette heidetud, võib selline ühiskonnakorraldus olla kõige kahjulikum immigrantidele või vähemuste esindajatele, kellele üks või teine poliitiline erioigus ei kehti, või kehtib ainult siis kui assimileerutakse mõnda teise gruppi. (Bederman et al 2010)

Võib olla oleme me siinkohal liigselt rõhutanud kitsaskohti? Mitmerahvuselise poliitika toetajad ütleksid siinkohal ehk, et raskused, mis tulenevad sellise poliitika keerukusest, ei ole siiski nii suured, kui seda on hind, mida makstakse rahvuskultuuride

assimileerimise eest? Järgnevalt tahaksin argumenteerida, et isegi, kui mitmerahvuseline poliitika on võimalik ja soovituslik, ei suuda Chaim Gansi lahendus seda piisavalt toetada.

Miks pidas Gans oluliseks eriõiguste andmist immigrantide järeltulijatele? Sellepärast, et nood saaksid samastuda oma vanemate originaalkultuuriga ja soovi korral sinna tagasi pöörduda. Gans usub nimelt, et kultuuri säilitamise põhjenduseks ei ole niivõrd argument, et kultuur on osa inimese identiteedist või kultuurist, milles ta on üles kasvanud. Ta usub, et inimestel on teatud soov jätta ajaloos oma jälg ning rahvus annab võimaluse osaleda teatud rahva loos. (Gans 2003: 52-55) Poliitilised õigused peaksid olema neil, kes soovivad end näha osana sellest ajaloost. Nii võivad teatud poliitilised õigused olla ka näiteks neil rahvusgrupi liikmetel, kes elavad väljaspool rahvuse enesemääramisõigusega territooriumit. (samas: 84)

Kuidas saaksid aga toimida sellised riigid, mille kodanikud seovad end mõne teise rahvusgrupi looga mõnes teises riigis? Kuidas saaks nii toimida demokraatia, mis eeldab kodanike aktiivset osavõttu ja hoolimist ning lojaalsust oma poliitilisele kogukonnale? Siinkohal ei tasuks unustada kõiki neid konflikte, mis püsivad praegugi erinevate rahvuskildude, riigi enamusrahvuse ja vähemuste ajaloolist kodumaad esindavate riikide vahel. Nii nagu ungarlased Slovakkias, või Vene kodanikud Eestis, on kahe potsentsiaalse lojaalsusega grupid olnud erinevate siseriiklike ja rahvusvaheliste konfliktide keskpunktis. Chaim Gans võiks siinkohal appelleerida arusaamale, et riigisisese enesemääramisega rahvusgrupid tunnevad end riigis kui võrdsed ning seega kaoksik olukorrad, kus rahvust esindav riik peab kaitsma oma vähemust välismaal, või sekkub kuidagi teistmoodi teise riigi asjadesse. Tegelikult ei pruugi selline probleem aga kaduda ning mitmerahvuselist riikide „õrn poliitiline tasakaal“ võiks selliste konfliktide tõttu kergelt kaduda. Rääkimata probleemidest, mis võivad tekkida kui kerkivad küsimused rahvuskaaslaste vastutuse määra üle. Kas riik peaks näiteks oma territooriumil elavate rahvusgruppide arvelt toetama ühe oma rahvusgrupi esindajaid mõnes teises maailma piirkonnas? Kas ta on volitatud andma neile majandusabi ja kui, siis millisel määral?

Teisalt tasub aga tagasi tulla küsimuse juurde, kuivõrd on siiski rahvuste puhul tegemist globaalsete nähtustega. Heaks näiteks on siin diasporaade tegevus oma ajalooliste kodumaade nimel. Tihti ei ole diasporaade tegevus koduriigi tegelikkusega kooskõlas.

Geograafilise ja ajaloolise kauguse tõttu püütakse läbi viia poliitika, mis võivad riigile lausa kahjulikud olla. Nii näiteks on armeenia diasporaa Ameerikas korduvalt veelgi halvendanud suhteid Türgiga, samas kui Armeenia kui armeenia rahvast esindav riik püüdnud suhteid Türgiga pigem soojendada (Baser et al 2009). Korrates eeltoodud mõtet: Gans ei arvesta sellega, et erinevates piirkondades ja riikides elavad rahvuste esindajad omavad teatud eristuvat identiteeti teistest rahvuskaaslastest mujal. Kui me leiame, et rahvuskultuuri juurde kuuluvad peale muutuva keele ja usu ka teatud väärtused, kombed ja ajalugu, siis peame tõdema, et eri piirkondades arenevad needki erinevalt, ning võib olla ei saa me enam rääkida n-ö globaalsetest armeenlastest vaid peaksime rääkima eristuvast ameerika-Armeenia või Ameerika-mehhiko identiteedist. Sellisest erisusest mööda vaatamine toob kaasa ka teatud liigse optimismi riigi ja kultuuri lahutamise üle.

Veelgi enam, tasub küsida, kas selline lähtekoht ei muuda ka Gansi argumenti inimese soovist olla mingi tähendusrikka loo osa? Inimeste soov osaleda mingis kultuuris ja selle edasi toimimises ei pea olema kindlasti terve „globaalne“ rahvuse (kui see üldse olemas on) taustal toimuv tegevus. Näiteks on Eestis elavad venelased osaks Eesti venelaste loost, Eesti poliitkogukonna loost ning nende soov olla seotud ühe teatud grupiga võib samuti olla tagatud osalemisega enda piirkondliku rahvusgrupi kultuuris. Muidugi ei eita selline lähenemine teatud piiriüleste rahvussidemete olemasolu, samas tunnistab see aga eristuvate identiteetide reaalsust enam kui Gansi arusaam. Hoolimata sellest aga, kas lähtutakse soovist edendada ja kaitsta „globaalset“ rahvuskultuuri või regionaalse grupi eristuvat kultuuri on selleks ennekõike vajalik toimivate poliitkogukondade olemasolu. Sellele saavad kaasa aidata vaid aktiivsed kodanikud, kes on pühendunud selle ühiskonna arengule, mille liikmeks nad parasjagu on, mitte ei lahenda neile kauged ning ehk veidi võõraidki probleeme.

Nii David Miller kui ka Chaim Gans peavad oluliseks, et riigi kodanikud tuuneksid end ühe poliitkogukonna liikmetena. Kui David Miller peab selle kõige paremaks tagamiseks ühise rahvusidentiteedi „pealesurumist“, siis Chaim Gans pigem kultuuriliste kogukondade võimalikult suurt iseseisvust. Kui esimesel juhul seab sellise ideaali küsimuse alla ennekõike vähene arvestamine vähemusrahvustega, kellelt eeldatakse integreerumist teise rahvusesse, siis teisel puhul ei arvestata küllaldaselt erinevateks poliitilisteks kogukondadeks jaotunud maailmapildiga. Võib olla on Chaim Gansil õiguski, kui ta rõhutab oma kultuurilise lähtekoha erisust, samas tuleb

tunnistada, et ebastabiilsete ja tegeliku sisuta poliitkogukondade loomine ei saa tagada ka kultuurilise kogukonna heaolu. Samamoodi, nagu seda ei saa olla selle eristuva identiteedi ja sellest tulenevate õigustatud nõudmiste ignoreerimine.

Kokkuvõte

Käesolev töö keskendus küsimusele, kuidas siduda rahvuslust ja riiklust. Selleks võrreldi kahe autori, David Milleri ja Chaim Gansi seisukohti ning mudeleid mitmerahvuselisuse kajastamiseks poliitilistes institutsioonides. Keskenduti kahele aspektile: kuidas suudab kummagi teoreetiku lähenemine tagada rahvusvahelist ja siseriiklikku stabiilsust ja teisalt, kuidas nende mudelite rakendamine võiks mõjutada demokraatia toimimist rahvuslikult mitmekesistes riikides.

Töö esimeses osas toodi välja mõned aspektid, mida tuleks rahvuslusest rääkimisel esile tuua. Samuti tutvustati kahte erinevat viisi, kuidas rahvuslust on ajalooliselt käsitletud: kui kultuurilise grupi väljendust (kultuurirahvuslus) või kui poliitilise kogukonna arenguga seotud mõistet (kodanikurahvuslus). Sealjuures märgiti, et nii nagu kultuurirahvuslusel on teatud poliitiline ambitsioon, saab ka kodanikurahvusluse puhul rääkida teatud kultuurilisest elemendist.

Järgnevates peatükkides kõrvutati David Milleri ja Chaim Gansi seisukohti. Esmalt keskenduti küsimusele, kuidas suudab kummagi teoreetiku lähenemine tagada stabiilsete poliitiliste kogukondade loomise ja püsimise. Töös argumenteeriti, et kuigi David Milleri mudel, mille puhul riigis domineerib üks identiteet, suudab ehk tagada immigrantide eduka kaasamise poliitkogukonda, ei arvesta see küllaldaselt territooriumil elavate rahvusvähemustega. Tema arusaama kohaselt peaksid ka nemad omaks võtma ühtse (enamusgrupi) rahvusidentiteedi. Jääb aga küsimus, kas selline lahendus oleks teostatav ja õigustatav. Chaim Gansi käsitluse puhul, mis püüab kõiki rahvusgruppe ja nende liikmeid kohelda võimalikult võrdsetena, eraldades poliitilise kogukonna rahvuskultuuridest ning pakkudes välja mitmerahvuselise riigi mudeli, jäi analüüsis lahtiseks, kas erinevad rahvusgrupid suudaksid toimida ühtse poliitkogukonnana. Töös toodi välja, et mitmerahvuselisi riike on keerukas valitseda, samuti seati kahtluse alla võimalike poliitiliste institutsioonide neutraalsus ja sõltumatus rahvuskultuuridest.

Seega leiti, et kummagi teoreetiku lähenemine ei suuda täiesti vastata küsimusele, kuidas luua ja säilitada stabiilseid ning ühtseid poliitkogukondi. See mõjutab ka, järgnevalt vaatluse all olnud demokraatia toimimist neis riikides. Leiti, et David Milleri kirjeldab hästi, miks on oluline, et kõik riigi kodanikud tunneksid end ühe rahvuse esindajatena ja oleksid seeläbi selle arengule pühendunud. Samas ei pööra teoreetik palju tähelepanu juhtumitele kui riigis ei ela vaid üks rahvusgrupp. Chaim Gansi puhul argumnteeriti, et kuigi ta püstitab mudeli, mis arvestab enam kõigi rahvusgruppide ja nende liikmete huvidega, arvestab ta liiga vähe poliitilise kogukonna rolli ja olulisust nii rahvusgrupi identiteedi kujundamisel kui ka selle liikmete heaolu tagamisel. See muudab küsitavaks ka tema visualiseeritud riikide tõhusa toimimise ja siseriikliku stabiilsuse.

Seega, kuigi töös toodi välja mitmeid Chaim Gansi lähenemise eeliseid, tõdeti, et oma seletustes ei pööra ta küllalt tähelepanu poliitilise kogukonna olulisusele. David Milleri puhul täheldati aga, et ta alahindab inimeste tahet oma kultuuri ja rahvuskuuluvust säilitada. Nende autorite võrdlus näitab elavalt kui oluline on rahvuslusest rääkides vaadelda nii selle seotust teatud rahvuskultuuriga kui ka poliitilise kogukonnaga. Kahtlemata on väga raske, kui mitte võimatu, luua universaalseid mudeleid ja seletusi, mis suudaksid mõlemat aspekti küllaldaselt ja võrdselt arvesse võtta. Samas tasuks kaugeneda käsitlustest, mis keskenduvad vaid ühe või teise: poliitkogukonna või rahvuskultuuride heaolule ja arengule. Alahinnates ühe tähtsust ei saavuta me ka teise heaolu.

Kasutatud kirjandus

- Barry, Brian (1996) „Nationalism versus Liberalism?“ Symposium on David Miller's *On Nationality* (toimetanud Brendan O'Leary), *Nations and Nationalism*, 2/3, 430-435.
- Baser, Bahar; Ashok, Swain (2009) „Diaspora Design versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora“, *Caucasian Review of International Affairs*, 3, 1, 45-62.
- Bederman, David J.; Milanovic, Marko (2010) „Sejdić & Finci V. Bosnia Herzegovina“, *The American Journal of International Law*, 104, 4, 636-641.
- Brown, Michael E. (2001) „Causes and Implications of an Ethnic Conflict“, kogumikus *The Ethnicity Reader* (koostanud Montserrat Guibernau ja John Rex), Malden: Blackwell Publishers, 80-99.
- Canovan, Margaret (1998) *Nationhood and Political Theory*, Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
- Chevrier, Sylvie (2009) „Is National Culture Still Relevant to Management in a Global Context: The Case of Switzerland“, *International Journal of Cross Cultural Management*, 9, 2, 169-183.
- Cross, Sharyl; Komnenich, Pauline (2005) „Ethnonational Identity, Security and the Implosion of Yugoslavia: The Case of Montenegro and the Relationship with Serbia“, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 33:1, 1-27.
- De Winter; Swyngedouw, Marc, Dumont, Patrick (2006) „Party System(s) and Electoral Behaviour in Belgium: From Stability to Balkanization“, *West European Politics*, 29, 5, 933-956.
- Gans, Chaim (2003) *The Limits of Nationalism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gans, Chaim (1997) „Review: *On Nationality* by David Miller“, *European Journal of Philosophy*, 5, 2, 210-217.
- Gellner, Ernst (2006) *Nations and Nationalism*, Oxford: Blackwell Publishing.
- Habermas, Jürgen (1998) „Appendix II. Citizenship and National Identity“, kogumikus *Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy* (koostanud William Rehg), MIT Press, 491-515.

- Kymlicka, Will (1996) *Multicultural Citizenship*, Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, Arend (2008) „Consociational Democracy“, kogumikus *Thinking about Democracy. Power Sharing and Majority Rule in Theory and Practise*, London: Routledge, 25-41.
- Mason, Andrew (1999) „Political Community, Liberal-Nationalism, and the Ethics of Assimilation, *Ethics*, 109, 2, 261-286.
- Miller, David (2000a) „Citizenship and Plurality“, *Citizenship and National Identity*, Cambridge: Polity Press, 41-61.
- Miller, David (2000b) „Bounded Citizenship“, *Citizenship and National Identity*, Cambridge: Polity Press, 81-96.
- Miller, David (2000c) „Secession and the Principle of Nationality“, *Citizenship and National Identity*, Cambridge: Polity Press, 110-124.
- Miller, David (2000d) „Nationality in Divided Societies“, *Citizenship and National Identity*, Cambridge: Polity Press, 125-141.
- Miller, David (2000e) „Is Deliberative Democracy Unfair for Disadvantaged Groups?“, *Citizenship and National Identity*, Cambridge: Polity Press, 142-161.
- Miller, David (1999) *On Nationality*, New York: Oxford University Press.
- Moore, Margaret (1996) „Miller’s Ode to National Homogeneity“. Symposium on David Miller’s *On Nationality* (toimetanud Brendan O’Leary), *Nations and Nationalism*, 2/3, 423-429.
- Norman, Wayne (1995) „The Ideology of Shared Values: A Myopic Vision of Unity in the Multi-nation State“, kogumikus *Is Quebec Nationalism Just? Perspectives from Anglophone Canada* (koostanud Joseph H. Carens), Montreal: McGill-Queen University Press, 137-159.
- Parekh, Bhikhu (2008) *A New Politics of Identity. Political Principles for an Independent World*, New York: Palgrave Macmillan.
- Piirimäe, Eva (2009) „Patriotism, rahvuslus, liberalism. Sissejuhatus“, kogumikus *Rahvuslus ja Patriotism. Valik kaasaegseid filosoofilisi võtmetekste* (koostanud Eva Piirimäe), Tartu: Eesti Keele Sihtasutus, 9-52.
- Renan, Ernst (1939) „What is a Nation?“, kogumikus *Modern Political Doctrines* (koostanud Sir Alfred Zimmern), London: Oxford University Press.
- Schmid, Carol L. (2001) *Politics of Language: Conflict, Identity, and Cultural*

Pluralism in Comparative Perspective, võrguväljaanne: Oxford University Press.

- Shain, Yossi (2000) „The Mexican-American Diaspora’s Impact in Mexico“, *Political Science Quarterly*, 114, 4, 661-691.
- Tamir, Yael (1993) *Liberal Nationalism*, Chichester: Princeton University Press.
- Taylor, Charles. (1994) „The Politics of Recognition“, kogumikus *Multiculturalism and the Politics of Recognition* (koostanud Amy Gutmann), Princeton: Princeton University Press, 25-73.

Liberal Nationalism and Heterogeneous Societies: Comparing Theories of David Miller and Chaim Gans

Ingrid Kääramees

Summary

The aim of this study is to analyse the relationship between nationalism and statehood in heterogeneous societies. It compares the theories of two authors - Chaim Gans and David Miller and concentrates on two aspects: how their models can support international and domestic stability in multinational states, and secondly, how these models could influence effective liberal democracy.

Firstly, the analysis focuses on how these two models support the development of stable political communities. According to David Miller's theory, states should only consist of one nationality: all groups living in one territory should be bounded by one national identity. Chaim Gans, on the other hand, supports a model of multinational states, where every nation has a limited right of self-determination, which enables them to preserve their culture.

This thesis claims that the most crucial point in both of these models is the development and maintenance of a cohesive political community with a devoted citizenry. David Miller's approach gives us a good understanding of why nationalism as the basis of a feeling of mutual belonging is so important for a political community, his theory, on the other hand, lacks for the explanation of how to develop a common sense of national belonging when there is more than one national group who sees the territory as its historical homeland. The sub-statist model of Chaim Gans tries to treat all national groups, despite their location or organization, as equals and therefore advocates for political communities in which social cohesion is based solely on liberal principles and common history. The argumentation concludes, that although this approach could be seen as well-grounded, the stability of these states is questionable for the inevitable cultural aspect of the would-to-be states and the fragile stability of multinational polities.

This lack of cohesion strongly influences the democratic process in these states, that is considered next. David Miller gives little explanation why should all citizens be loyal to a state that does not consider their national group as equal. Although Chaim Gans

rightly develops a theory that also considers the cross-border ties of a national group, his model underestimates the role that a political community plays in the development of the identity and well-being of an individual. The sustainability of a national culture is strongly connected with the development of the state it is located in. In sum, the study found that different models that try to find ways to connect nationalism with statehood should try to consider the importance of both the cultural and political aspect of a nation.